

БОЛОЧОК МУГАЛИМДИН ЛИНГВОДИДАКТИКАЛЫК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮНҮН
ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Жолдошбаева Ыкыбал Капаровна, п.и.к., доцент
ykybal20@mail.ru

Эркинбаева Нуриза Авазбековна, магистрант
Б.Осмонов атындагы ЖАМУ, Жалал-Абад
шаары, Кыргыз Республикасы

Аннотация: Бул макалада, биз лингводидактикалык компетенттүүлүк деген түшүнүктүн аныктамасын төмөнкүдөй белгилемекчибиз: лингводидактикалык компетенттүүлүк - бул жогорку окуу жайларынын педагогикалык билим берүүнүн окуу планынын вариативдүү жана базалык дисциплиналары аркылуу калыптанган билим, ык, машыгуулардын жана тажырыйбанын жыйындысы, ал өзүнө билим берүүнү интеграциялоо шартында тилдик эмес, педагогикалык багыттагы адистигине карата мугалимдик ишмердүүлүктүн толук баалуу даярдыгын камтыйт.

Түйүндүү сөздөр: негиз, байыркы, кайдыгер, интеграция, вариативдүү, педагогикалык ишмердүүлүк, кайдыгер, интеграция, вариативдүү, болочок мугалим, көндүмдөр.

ОСОБЕННОСТИ ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО
УЧИТЕЛЯ

Жолдошбаева Ыкыбал Капаровна, к.п.н., доцент
ykybal20@mail.ru

Эркинбаева Нуриза Авазбековна, магистрант
ЖАГУ имени Б.Осмонова, г.Жалал-Абад,
Кыргызская Республика

Аннотация: В этой статье мы хотели бы определить определение понятия лингводидактическая компетентность следующим образом: лингводидактическая компетентность – это совокупность знаний, умений, упражнений и опыта, формируемых посредством вариативных и базовых дисциплин учебного плана педагогического образования высших учебных заведений. , который является не языковым, а педагогическим в контексте интеграции образования, включает в себя полноценную подготовку педагогической деятельности применительно к специальности.

Ключевые слова: базовый, древний, индифферентный, интеграция, переменная, педагогическая деятельность, интеграция, переменная, будущий учитель, умения.

PECULIARITIES OF LINGUODIDACTIC COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHER

Zholdoshbaeva Ykybal Kaparovna, cand. ped.
science, docent, ykybal20@mail.ru

Erkinbaeva Nuriza Avazbekovna, undergraduate
JASU named after B.Osmonov, Jalal-Abad city,
Kyrgyz Republic

Annotation: This article we would like to define the concept of linguodidactic competence as follows: linguodidactic competence is a set of knowledge, skills, exercises and experience formed through variable and basic disciplines of the curriculum of pedagogical education of higher educational institutions. , which is not linguistic, but pedagogical in the context of the integration of education, includes a full-fledged preparation of pedagogical activity in relation to the specialty.

Key words: basic, ancient, indifferent, integration, variable, pedagogical activity, integration, variable, future teacher, skills.

Болочок мугалимдин жалпы кесиптик компетенттүүлүгүнүн калыптанышына чоң таасир берген лингводидактикалык компетенттүүлүктү чет тил дисциплинасынын мисалында изилдеп кароо, азыркы учурдун эң бир көйгөйлүү проблемасы катары каралууда. Себеби, азыркы заман биринчи орунга кесипкөйлөрдү, өз кесибин эң жакшы билген бир эмес, эки-үч чет тилди билген эл аралык байланыштарды бекемдеген инсан мугалимди талаптайт. Азыркы замандын талаптарынын өзгөчөлүгү – эл аралык мамилелер кенейип, ар бир инсанга бир эмес бир нече тил билүү талаптанууда, ушуга карата болочок мугалимдерге да өзгөчө милдеттер жүктөлүп, алардын кесиптик деңгээлине, жалпы адистигине жаңы талаптар коюлууда. Билим берүү аймагында көп жаңылануулар пайда болуп: компетенттүү мамиле, жаңы окутуу (кредит) технологиялардын негизинде окутуу талабы ж.б.у.с. жаңылануу процесстер болочок педагогторго көп тармактуу талаптарды коюуда. Жаңы кылым жаңыча талап коюуда: бүгүнкү күндө гуманитардык илимдер, информация, философия, психология ж.б. тармактарын чет тили менен айкалыштыра билген алдынкы кесипкөйлөргө муктаждык күчөдү. Айрыкча, мектеп мугалимдери чет тилин жакшы өздөштүрүп, чет тил билүү компетенттүүлүгүнө ээ болуу зарылчылыгы талаптанууда. Мына ушинтип, чет тили бүгүнкү күндө өзүнүн негизги функциясын аткарууга толук убакыт келип жетти десек жаңылышпайбыз. Чет тилди билип, аны башка улуттар менен баарлашуу процессинде колдонуунун да таасири чоң: бирин-бири түшүнүү, бири-бирине өз ара таасирин тийгизүү ж.б.с.у. интелектин жогорку деңгээлде белгилери болушуна таасир берет.

Бүгүнкү күндө педагогика багытында окуган студенттер, болочок мугалим катары башка улуттардын маданиятын чет тил аркылуу билип, андан тышкары анализдөө, синтездөө, салыштыруу аркылуу, ички-тышкы, оозеки, жазуу, диалог, монолог түзүү аркылуу лингводидактикалык компетенттүүлүккө ээ болушу зарыл.

Аталган компетенттүүлүктү калыптандыруу процессинде ар бир улуттун өзүнө гана таандык болгон өзгөчөлүктөрдүн да эсептелиши керек. “Тил билүү – дил билүү дегендей”, болочок мугалим тил билсе, ар бир элдин маданиятына кызыгат, үйрөнүүгө далаалат кылат жана жаш муунду эл аралык коммуникацияларга үйрөтөт. Тил аркылуу адамдар, улуттар аралык өз ара түшүнүүлөр да пайда болот.

Ааламдашуу мезгилинде аз сандагы элдер өз тилин сактап калуу проблемасынөтө коркунуч менен чечүүгө аракеттенип жатышат. Анткени, башка тилдер менен аралашып кетүү маселеси да бар. Азыркы мезгилде билим берүү системасынын алдында, өзгөчө мугалимдердин алдында эң жоопкерчиликти милдеттер коюлуп жатат: өсүп келе жаткан жаштарды көп улуттуулуктун алкагында тарбиялоо. Келе жаткан муундун көп тилди билүүгө үгүттөө, алардын лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу проблемасын чечүү, эл аралык маанидеги чет-тилдерин үйрөтүү аркылуу – толеранттуулукка, чыдамдуулукка, башка элдердин маданияттарын сыйлоого ж.б.у.с. оң касиеттерге тарбиялоо. Мына ушул мезгилдин талаптарынын жана багыттардын негизинде ЖОЖдо болочок мугалимдин кесиптик (лингводидактикалык) компетенттүүлүгүн калыптандырууну талаптайт.

1971-жылдан баштап Европа кеңешмесинин проектисинин алкагында чет тилдерди өздөштүрүүгө чоң көңүл бурулуп келүүдө. Чет тилин окутуу, үйрөтүү жана аны баалоо негизги принциптердин бири катары каралып келүүдө. Мына ушул иштердин жыйынтыгы болуп төмөнкү нормативдүү документ эсептелген: Чет тилин окуп үйрөнүүдөгү жалпы Европалык компетенция [113]. Жыйынтыгында чет-тилин окуп үйрөнүүдө эки комплекс сунушталган: - **чет тилин окуп үйрөнүү деңгээли.** - **стандарттык категорияларын үйрөнүү деңгээли.**

Жогорудагы аталган эки комплекс бүтүндөй биримдикти, бир аракеттин жыйынтыгы катары каралып, стандарттык сертификаттарды берүүдө, түрдүү программаларды үйрөнүүдө колдонууга алынууда. Эгерде комплексте берилген тил

үйрөнүүнүн алгачкы максатынан баштап негизги ийгиликке жетишкенге чейин стратегиялык программага таянып иш алып барылса, тил өздөштүрүү процессиндеги ийгиликке жеткен компетенция катары болуп саналат. Мына ушунун бардыгы чет-тилин үйрөнүүдөгү негизги процесстердин өзөгү болот. Тилди үйрөнүү процесси оңой эмес, адам баласы чет тил билүү компетенттүүлүккө көп иш аракеттердин натыйжасында жетет жана бул кубулуштун негизинде бир канча компетенциялар калыптанат, ошонун ичинде болочок мугалимдин бир нече кесиптик компетенцияларынын өнүгүшү да ишке ашат: жаңы теманын мазмунун туура жана кызыктуу түшүндүрүү, окуучулардын таанып-билүү ишмердүүлүгүн башкаруу, окутуу процессин уюштуруу жана башкаруу, ойлоо жана үйрөтүү процесстерди жетектөө ж.б.с.у. Ушулардын негизинде биз “компетенция” деген түшүнүктү “предметтик аймак жана ишмердүүлүк процессте ишке ашат” – деген белгилөөнү жетектөөгө алмакчыбыз [54].

Жогоруда белгиленгендей, биз лингводидактикалык компетенттүүлүк деген түшүнүктүн аныктамасын төмөнкүдөй белгилемекчибиз: лингводидактикалык компетенттүүлүк - бул жогорку окуу жайларынын педагогикалык билим берүүнүн окуу планынын вариативдүү жана базалык дисциплиналары аркылуу калыптанган билим, ык, машыгуулардын жана тажырыйбанын жыйындысы, ал өзүнө билим берүүнү интеграциялоо шартында тилдик эмес, педагогикалык багыттагы адистигине карата мугалимдик ишмердүүлүктүн толук баалуу даярдыгын камтыйт.

Болочок мугалим үйрөтүү, окутуу, түшүндүрүү, кабарлоо, далилдөө жана башка ушул сыяктуу кесиптик компетенцияларга ээ болушу керек. Мына ушул аталган компетенцияларга болочок мугалим качан натыйжалуу ээ боло алат жана аларды окутуу иштеринде колдоно алат деген суроолорго биз эмне демекчибиз: эгерде өзүүзгүлтүксүз окуп, үйрөнүп, жаңыланып турса. Азыркы заманда билим берүү аймагында бир тараптан жөн эле окутуп коюу компетенциялары талаптанбайт, мугалим өзүнүн жалпы билимин, анын ичинен лингводидактикалык билимин өркүндөтүүгө умтулса гана, ал көп компетенцияларга ээ боло алат. «Мугалимдин башында туман болсо, окучууга караңгы түн болуп түшөт» деген эл арасында айтылып жүргөн ойлордун да мааниси окутууда, үйрөтүүдө чоң ролду ойнойт. XXI кылымдын мугалими көп компетенцияларга ээ болушу керек деп көп окумуштуулар белгилешкен: А. Андреев, Н.А. Белых, И. Браже, В.В. Грачев, О.А. Донских, Г.В. Никитина, С.А. Панина, Г.К. Селевко, А.В. Хуторской [17,31,38,47,58,111,117,134,158]. “Компетенция” деген түшүнүккө окумуштуулар өз аныктамаларын беришкен. Мисалы: И.А. Зимняя: “...компетенцияларды жашыруун психологиялык кубулуштар” – деп караган жана аларды ички деген түрлөргө бөлгөн: “ички жана потенциалдуу” [66, 45-б]. Э.М. Мамбетакунов бул багыттагы илимий – түшүнүк аппаратынын категориялык негиздерин карап: компетенция деген түшүнүктү “бир жарандын таанып-билүү жана тажырыйбасынын негизинде чече турган суроолор” – деп белгилеп, мугалимдин психологиялык-педагогикалык компетенттүүлүгүнүн системасынын негизги булактарын карап, окутуу процессте педагогикалык компетенттүүлүктү калыптандыруу этаптарын негиздеген [102, 38-б.] Бизде жана башка өлкөлөрдөгү (Орусия, Казакстан ж.б.) билим берүү тармагындагы жүргүзүлүп жаткан реформалар көрсөткөндөй, болочок мугалимдин компетенттүүлүгүн жаңы технологиялар, ыкмалар аркылуу калыптандыруу процессинин теориялык, методологиялык жана практикалык негиздери иштелип чыгууда. Бул проблеманы Кыргызстанда изилдеген окумуштууларды атасак: Н.А. Асипова, К.Д. Дабаев, Э.М. Мамбетакунов, А.К. Маркова, А.К. Наркозиев, Е.Ш. Нусубалиева, А.С. Раимкулова, Т.М. Сияев, ж.б. [22, 56, 102, 105, 109, 112, 127, 138]. XX кылымдын 90-жылдарында ООНдун отчету боюнча мамлекеттин эффективдүү өнүгүүсүнүн белгиси катары, сапаттын негизги индикатору катары билим берүү деңгээли каралган. Мына ушул далилдердин негизинде бардык өлкөлөрдө билим берүүдөгү кризисти жеңүү маселелери биринчи орунга коюлган. Бүгүнкү күндө биз,

адамзат тарыхында коомду глобалдаштыруу максатынын негизинде индустриалдык коомдон информациялык коомго секирик жасап, “адам факторунун” ролу кенейип жаткандыгын моюнга алышыбыз керек. Айрым изилдөөчүлөр: В.В.Краевский, В.В. Копьев ж.б. жалпы цивилизациялык кризистин башталганын, анын ичинде, адамзаттын кризиси, анын руханий байлыгынын, баалуулугунун, дүйнө таануусунун, маданий ойлоого жөндөмдүүлүгүнүн да кризиси башталгандыгын кабарлашат [87,85].

Бул жагдайда билим берүү системасынын ролу чоң экендигин белгилешибиз керек, анын ичинде биринчи орунда жогорку билим берүү системасы жана анда калыптанган болочок мугалим эсептелинет. Билим берүү процессинин калыптанышы, анын маңызы социалдык шарттарга карата өзгөрүлүшү жана андан ары өнүгүшү, келечектин жана азыркы замандын талабына ылайыктуу жаңы муундун тарбияланышынын бирден бир жолу - бул болочок мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруу проблемасын ар тараптан чечүү. Бул жерде компетенттүү мамиле жасоо деген жобо болочок мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандырууда биринчи орунда болушу абзел. Компетенттүү мамилени изилдешкен окумуштуулар: А.Н. Дахин, Э.Ф.Зеер, О.Е. Лебедев, Э.Мамбетакунов, В.В. Грачев, ж.б. [54, 65, 94, 102, 47]. Компетенттүү мамиленин негизинде азыркы студент, болочок мугалим катары, чет тилин окутуп үйрөнүү аркылуу лингводидактикалык компетенттүүлүккө да ээ болушу керек. Ар бир жогорку окуу жайында дүйнөлүк практикада бир гана билим берүүчү борбор катары эмес, маданий жана илимий борбор катары да калыптанууда. Азыркы коомдо билим берүүчү окуу жайлар маданиятты сактоочу жана маданий чыгармачыл социалдык институт катары каралууда. Мына ушу багытка карата азыркы коомдо студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууга зор маани беришибиз керек. Е.Н. Соловованын айтымы боюнча “лингводидактикалык компетенттүүлүктүн негизин филологиялык билимдер, андан тышкары, өз тилинин, кош жана көп тилдердин кубулуштарынын өзгөчөлүктөрүн билүү компетенциялары түзөт” [143,21-б].

Бул проблеманы изилдеген окумуштуулардын пикирлерин (К.Э. Безукладников, Г.И.Богин, Т.В. Боева, Е.Ю. Варламова, Н. И. Гез, Э.Ф. Зеер, Е.Г.Тарева, О.А.Симонова, Е.Н.Соловова ж.б. [27, 34, 35, 40, 44, 65, 40, 147, 137, 143] талдоонун негизинде лингводидактикалык компетенттүүлүктүн негизин, биздин оюбузча, гуманитардык, тарыхый, педагогикалык билимдер жана инсандар жана маданияттар аралык компетенциялар түзөрүн айтмакчыбыз. Коомдун талабына жараша бүгүнкү студент бир нече тил билүүгө да умтулушу керек, анткени тил аркылуу келечектин мугалими инсанга багытталган байланыш компетенциясына ээ боло алат, аталган компетенция мектеп окуучуларын инсан катары тарбиялап жатканда өтө маанилүү болуп саналат.

Лингводидактикалык компетенттүүлүктүн негизин филологиялык жана маданият аралык коммуникативдүү компетенциялар түзөрүн К.Э. Безукладников, Е.Г.Тарева, О.А.Симонова ж.б. окумуштуулар белгилеп келишкен, бирок аталган компетенциялар предметтик мүнөзгө ээ, алардын маңызы лингводидактикалык компетенция менен тыгыз байланышканда гана ачылат, анткени лингводидактикалык компетенция предметтен тышкары мүнөзгө ээ экендигин К.Э. Безукладников белгилеп кеткен [27, 40, 65]. Андан тышкары, лингводидактикалык компетенттүүлүктүн негизин түзө турган алдыңкы компетенциялардын бири: өз элинин, башка элдердин маданиятын билүү компетенциялары, максатуу баарлашуу байланыш жасоо компетенциялары, дүйнө таанууга, маданий ойлоонууга багытталган инсандын маңызын түзгөн ж.б.у.с. компетенциялар болочок мугалимдин кесиптик жактан өсүшүнө жардам берет.

Колдонулган адабияттар.

1. Ажибаева, А.Ж. Реализация личностно-ориентированного подхода в профессиональном воспитании будущего педагога [Текст]: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / А.Ж. Ажибаева. – Бишкек, 2007. – 15 с.

2. Асипова, Н.А. Проблемы формирования профессиональной компетентности будущих педагогов [Текст] / Н.А. Асипова // Кыргыз–Түрк «Манас» ун-нин коомдук илим. журн. – Бишкек, 2006. – С. 226-234.
3. Белых, И. Формирование профессиональных компетенций: проблема управления [Текст] / И. Белых // Высшее образование в России. – 2006. – № 11. – С.46-49.
4. Браже, Т.Г. Профессиональная компетентность специалиста как многофакторное явление [Текст] / Т.Г. Браже. – Л.: Знание, 1990. – 312 с.
5. Жолдошбаева, Ы. Болочок мугалимдердин атайын кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттары [Текст] / Ы. Жолдошбаева // Вестн. Кырг. нац. ун-та им. Ж. Баласагына. – 2013. – Вып. 4. – С. 339-342.
6. Жолдошбаева Ы.К. Студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу маселелери [Текст] / Ы. Жолдошбаева // Вестн. Кырг. нац. ун-та им. Ж. Баласагына. – 2014. – Вып. 1. – С. 239-242.
7. Мамбетакунов, Э.М. Компетентностный подход к педагогическому образованию [Текст] / Э.М. Мамбетакунов // Вестн. Кырг. Нац. ун-та им. Ж. Баласагына. – 2013. – № 1. – С. 37-39.
8. Сияев, Т.М. Азыркы мезгилдин мугалиминин профессионалдык компетенттүүлүгү: мотив компоненти [Текст] / Т.М. Сияев // Материалы Междунар. науч.-практ. конф.: «Наследие просветителей в культуре, образовании и их влияние на современность» КГУ им. И. Арабаева. – Бишкек, 2012. – С. 20-23
9. Соловова, Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс лекций: [Текст]: базовый курс лекций / Е.Н. Соловова. – М.: Просвещение, 2002. – 239 с.
10. Жолдошбаева Ы.К. Практика учурунда болочок мугалимге коюлуучу негизги педагогикалык талаптар ЖАМУнун жарчысы.-2022-1(50) 116-117-бб.